

УДК 349.6(477)

О.Ю. КРОНДА, канд. юрид. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ БУДІВНИЦТВА ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО СХОВИЩА ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ВІДПРАЦЬОВАНОГО ЯДЕРНОГО ПАЛИВА В УКРАЇНІ

Ключові слова: ядерна енергетика, відпрацьоване ядерне паливо, сховище відпрацьованого ядерного палива, атомна електростанція

Атомна енергетика посідає одне з провідних місць в економіці України. За вкладом ядерної енергії до сумарного виробництва енергії Україна займає третє місце в світі. Внаслідок Чорнобильської катастрофи виникла така кількість радіоактивних відходів, що за цим показником Україна увійшла до першої десятки країн світу. А вивантажене з реакторів АЕС відпрацьоване ядерне паливо стає найпотужнішим джерелом поповнення вже існуючих звалищ.

Проблема забруднення навколишнього природного середовища відходами ядерної промисловості є однією з найбільш актуальних екологічних проблем. Чорнобильська катастрофа стала підтвердженням того, що право в сучасному суспільстві не може відставати від науково-технічного прогресу. Воно повинно своєчасно реагувати на ті відносини, які виникають між державою і суспільством при використанні досягнень науки й техніки, і сприяти усуненню (обмеженню) шкоди, яку можуть завдати людині і довкіллю недостатньо продумані експерименти. Перш за все, мова йде про потенційні небезпечні виробництва, технології, процеси тощо, які загрожують самому існуванню цивілізації [1].

Дослідження правового регулювання в сфері забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні, до якої відноситься і сфера

поводження з відпрацьованим ядерним паливом, здійснювали окремі науковці як зарубіжні, так і вітчизняні. Зокрема, в наукових статтях та дисертаційному дослідженні «Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України» (2010 р.) О.В. Сушик розкриває проблеми правового регулювання забезпечення радіаційної безпеки. А.Л. Деркач в дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові аспекти контролю у галузі забезпечення ядерної та радіаційної безпеки» (2007 р.) дослідив організаційно-правові аспекти контролю в галузі забезпечення ядерної та радіаційної безпеки (ст.4 [2]). Раніше ми в дисертаційній роботі «Правове регулювання поведінки з радіоактивними відходами в Україні» розкрили правові проблеми в сфері поведінки з радіоактивними відходами. Проте правові проблеми щодо створення централізованого сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива досліджувались фрагментарно, що і спонукало для подальших напрацювань в вищезазначеній сфері.

Сама ідея створення централізованого сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива виникла ще у 90-х роках ХХ століття. Зокрема Енергетичною стратегією України на період до 2030 року було передбачено створення централізованого сховища «сухого» типу [3]. Тим самим, в Україні вималювалася не дуже позитивна ситуація, пов'язана з бажанням деяких чиновників створити в Чорнобилі «радіаційний смітник» всієї Європи [4, ст. 483].

Ще в грудні 2005 року Державне підприємство НАЕК «Енергоатом» підписала договір з компанією Holtec на спорудження централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива для Хмельницької, Рівненської та Південноукраїнської АЕС. Основний аргумент, який наводили в свій захист ініціатори спорудження централізованого сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива – це економія коштів. Проте, економічна вигода даного проекту залишається під питанням, оскільки не містить жодних розрахунків на момент прийняття рішення про будівництво такого об'єкту.

Натомість, громадські організації (Національний екологічний центр України, Еко-клуб) пропонували споруджувати сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива біля кожної станції, як це зроблено на Запорізькій АЕС. Це дало б можливість заощадити на інфраструктурі сховища і позбавило б від проблем перевезень небезпечних речовин. Тим більше, що Державне підприємство НАЕК «Енергоатом» розглядало таку можливість, і за його ж розрахунками це не буде значно дорожче, ніж створення централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива. І, головне, що відпрацьоване паливо у сховищах при станціях знаходилося би під постійним пильним наглядом професіоналів [5].

Проте, 09.02.2012 р. було прийнято Закон України «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» [6], який визначає правові засади поводження з відпрацьованим ядерним паливом, зберігання відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР, створення єдиної системи та оптимізації структури поводження з відпрацьованим ядерним паливом вітчизняних атомних електростанцій (ст.53 [2]).

Відповідно до ст.1 Закону України «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій», централізоване сховище для зберігання відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій є частиною єдиного комплексу з поводження з відпрацьованим ядерним паливом державного спеціалізованого підприємства «Чорнобильська АЕС» (ст.53 [2]).

Централізоване сховище розміщується на майданчику, розташованому між селами Стара Красниця, Буряківка, Чистогалівка та Стечанка Київської області в зоні відчуження території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Проте, слід відмітити, що Закон України «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» суперечить чинному вітчизняному законодавству. Зокрема, не відповідає вищезгаданій документу Закону України «Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему» [7], яким передбачено затвердження Загальнодержавної програми зняття з експлуатації ЧАЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Жодних нових радіаційно-небезпечних об'єктів в програмі не передбачено (ст.54 [2]).

Слід наголосити, що Закон «Про поводження з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» також не відповідає указу Президента України «Про оголошення природної території загальнозоологічним заказником загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний» від 13.08.2007 року № 700/2007 [7]. Зазначеним указом територію площею у 48870 га земель у межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового відселення) оголошено загально-зоологічним заказником загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний» та заборонено розміщення на цій території будь-яких об'єктів, окрім саркофага над аварійним 4-м блоком ЧАЕС.

Більш того, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія було підписано «Угоду про співробітництво у сфері ядерної і радіаційної безпеки, зняття з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції та перетворення об'єкта «Укриття» [8] на екологічно безпечну систему». Вищезазначену угоду було ратифіковано Законом України № 325-VII від 05.06.2013 року [9]. Відповідно до ст.4 вищезазначеного Закону, співробітництво в рамках цієї Угоди здійснюватиметься

відповідно до законодавства держав Сторін за такими напрямками: спільне планування, розроблення і здійснення науково-дослідних проектів, обмін результатами робіт; обмін інформацією та технологіями відповідно до законодавства та стандартів держав Сторін; постачання матеріалів, обладнання та послуг, необхідних для реалізації Проектів; проведення спільних нарад, семінарів та навчання персоналу; інші питання у сфері ядерної і радіаційної безпеки та зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС, які узгоджено Виконавцем і Реципієнтами та схвалено Компетентними органами.

Угода про співробітництво між Україною та Королівством Норвегія укладено строком на п'ять років.

На основі вищевикладеного, приходимо до висновку, що чинне законодавство України з одного боку дозволяє будівництво централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива у Чорнобильській зоні, а з іншого боку перетворює Чорнобильську зону на загально-зоологічний заказник загальнодержавного значення.

В багатьох країнах, де присутні атомні електростанції, і відповідно радіоактивні відходи та відпрацьоване ядерне паливо, існують свої методи для зберігання відпрацьованого ядерного палива та радіоактивних відходів. У більшості країн світу з розвинутою ядерною промисловістю відпрацьоване ядерне паливо знаходиться на територіях атомних електростанцій під пильним наглядом професіоналів у вищезазначеній сфері.

Так, наприклад, Німеччина, яка активно згортає свою ядерну промисловість, після аварії на Фукусімі прийняла Закон від 28.06.2013 р. відповідно до якого розпочато новий пошук майданчика для сховища високоактивних відходів [10]. Для відбору майданчика, створено федеральну державну комісію для обговорення фундаментальних питань, пов'язаних із захороненням високоактивних радіоактивних відходів у Німеччині, в тому числі чи взагалі прагнути будівництва глибокого геологічного сховища. Комісія повинна запропонувати зміни до Закону, зокрема, щодо процесу та

участі громадськості, а також визначити критерії вибору і виключення майданчика. Рекомендації комісії повинні з'явитися в кінці 2015 року або до середини 2016 року, і будуть прийняті парламентом у якості закону [10].

Однак, не лише Німеччина шукає варіанти захоронення високоактивних відходів. Ця проблема стосується всіх країн світу, в яких розвинена ядерна промисловість. Так, існують варіанти захоронення таких відходів на дні океану, в глибоких геологічних формаціях, в космосі тощо. Але універсального методу такого захоронення людство на сьогоднішній день не винайшло, оскільки ніхто не може гарантувати безпечність такого захоронення як для теперішнього покоління, так і для майбутнього.

Поки Україна більше ніж 26 років знаходиться у тяжких роздумах стосовно юридичного звільнення від статусу радіоактивно забруднених територій, які знаходяться за багато сотень кілометрів від Чорнобиля, тим часом японський уряд оголошує завершення дезактивації на перших ділянках всередині 20-км зони від Фукусіми вже на третьому році після аварії [11].

На нашу думку, зберігання відпрацьованого ядерного палива на території України повинно здійснюватись в межах територій АЕС, тим більше, що відповідно до положень «Енергетичної стратегії на період до 2030 року» [3] із діючих 15 енергоблоків АЕС України (6 – Запорізька АЕС, 4 – Рівненська АЕС, 3 – Південноукраїнська АЕС та 2 – Хмельницька АЕС) передбачалося що до 2030 року повинні були залишитися 9 нині діючих енергоблоків. Проте, вищенаведений нормативно-правовий документ втратив свою чинність, а нового поки не прийнято.

Слід зазначити, що до 2016 року планується добудувати та ввести в експлуатацію блоки №№ 3, 4 ХАЕС. Проте, можливість, а головне необхідність добудови 2-х блоків ХАЕС викликає багато запитань технічного, економічного та екологічного характеру. Так, наприклад, споруди під 3-й та 4-й енергоблоки ХАЕС майже 20 років перебували під відкритим небом та не були законсервовані. Більш

того, будівельні норми, для споруд атомних енергоблоків суттєво змінилися та висувають більші вимоги, ніж у 80-х роках минулого століття, коли почали збирати енергоблоки [12].

У своєму звіті про проведення державної експертизи ядерної та радіаційної безпеки Державна інспекція ядерного регулювання України також ставить під сумнів надійність і довговічність існуючих конструкцій під третій та четвертий енергоблоки ХАЕС [13].

При роботі реакторів більше 20 років ризик аварії з радіоактивними викидами значно збільшується з кожним роком. Так, в Україні впродовж 2010-2034 років закінчується проектний термін енергоблоків АЕС. Аналогічна ситуація склалась і у світовій атомній енергетиці, де протягом 2010–2020 років приблизно 80 % енергоблоків, що діють у світі, вичерпують проектний термін експлуатації. Більш того, в деяких країнах переважає тенденція до продовження строку експлуатації АЕС, а в деякі навпаки виводять з експлуатації АЕС. Так, Великобританія продовжила термін експлуатації 8 енергоблоків, 26 закрила; Франція продовжила термін експлуатації 2 блоків, зупинила – 11 блоків; Італія зупинила роботу всіх енергоблоків; США продовжила термін експлуатації 54 енергоблоків, 28 зупинила [14].

Необхідно визнати, що для енергетичних компаній продовження терміну служби реакторів є фінансовою перспективою, а для населення із-за значних ризиків таке рішення є неприйнятним. Так, представники ядерної галузі та Міністерство енергетики та вугільної промисловості України бачать вихід в продовженні експлуатації енергоблоків, в тому щоб АЕС мали змогу накопичити кошти на процес зупинення і виводу з експлуатації [14]. Проте, якщо цього не було зроблено досі, то напевно чи можна на це сподіватись у майбутньому.

У більшості демократичних країн для продовження терміну експлуатації ядерних енергоблоків оператором готується Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС), що передбачає залучення громадськості до обговорення. В Україні для продовження експлуатації енергоблоків ОВНС не готували і, відповідно, громадськість залучена не була [15].

Байдужість до вищезазначених проблем може породити негативні зміни в навколишньому природному середовищі та всього людства. Саме тому, на нашу думку, сталий розвиток національної економіки та суспільства має будуватися з урахуванням не лише економічних та політичних, але й на еколого-правових аспектах безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балюк Г. І. Ядерне право України: Стан та перспективи розвитку. Правові аспекти радіології : монографія / Г. І. Балюк. – К. : Фірма «ВПОЛ», 1996. – 196 с.

2. Кронда О. Ю. Правове регулювання поведінки з радіоактивними відходами в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.06 / Кронда Ольга Юріївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2012. – 206 с.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» : від 24.07. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1071-2013-%D1%80/paran6#n6>.

4. Мерленко І. М. Радіоекологія та можливі наслідки використання енергії атома : навч. посібник / І. М. Мерленко. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2009. – 530 с.

5. Що не так з проектом будівництва Централізованого сховища ядерних відходів на території Чорнобильської Зони? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nesu.org.ua/scho-ne-tak-z-csvyap>.

6. Закон України «Про поведінку з відпрацьованим ядерним паливом щодо розміщення, проектування та будівництва централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива реакторів типу ВВЕР вітчизняних атомних електростанцій» : від 09.02.2012 р., № 4384–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4384-179>.

6. Закон України «Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему» : від

15.01.2009 р., № 886–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=886-17>.

7. Указ Президента України «Про оголошення природної території загальнозоологічним заказником загальнодержавного значення «Чорнобильський спеціальний»: від 13.08.2007 р., № 700/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=700%2F2007>.

8. Угода про співробітництво у сфері ядерної і радіаційної безпеки, зняття з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції та перетворення об'єкта «Укриття» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/578_023.

9. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Норвегія про співробітництво у сфері ядерної і радіаційної безпеки, зняття з експлуатації Чорнобильської атомної електростанції та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему»: від 05.06.2013 р., № 325–VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/325-18>

10. У Німеччині прийнято новий закон про вибір майданчика для сховища високоактив-

них радіоактивних відходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urps-notices.blogspot.com/2013/07/u-nimechchynipryunjato-novuj-zakon-pro-vybir-majdanchyka-dlja-skhovvyshha-vysokoaktyvnykh-radioaktyvnykh-vidkhodiv.html#ixzz2tI967Ahd>.

11. У першому районі фукусіми оголошено завершення дезактивації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://urps-notices.blogspot.com/2013/07/u-pershomurajoni-fukusimy-ogholosheno-zavershennjadezaktyvaciji.html#.uwcf3en_t6e.

12. Проект будови енергоблоків Хмельницької атомної електростанції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.necu.org.ua/wp-content/uploads/x3_x4-201012.pdf.

13. Екологи Росії та України закликають Сбербанк не фінансувати Хмельницьку АЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atom.org.ua/?p=1226>.

14. Хмара Д. Експлуатація ядерних об'єктів у понад проектних термін. Світова практика і особливості процесу в Україні / Хмара Д. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.necu.org.ua/wp-content/uploads/lifetime_extension_ukr_201012.pdf.

15. Подовження експлуатації АЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atom.org.ua/?p=155>.

Кронда О. Ю. Правові проблеми будівництва централізованого сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива в Україні / О. Ю. Кронда // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 204–208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_35.pdf

Досліджуються актуальні проблеми в сфері будівництва централізованого сховища для зберігання відпрацьованого ядерного палива в Україні. Обґрунтовано зберігання відпрацьованого ядерного палива в межах території атомних електростанцій.

Кронда О.Ю. Правовые проблемы строительства централизованного хранилища для хранения отработанного ядерного топлива в Украине

Исследуются актуальные проблемы в сфере строительства централизованного хранилища для хранения отработанного ядерного топлива в Украине. Обоснованно хранения отработанного ядерного топлива в пределах территорий атомных электростанций.

Kronda O.Ju. Legal Issues of Constructing a Centralized Storage for Keeping Nuclear Waste in Ukraine

Current issues in the sphere of constructing a centralized storage for keeping nuclear waste in Ukraine are investigated. Keeping nuclear waste within the territory of nuclear power stations is substantiated.